

הרב אשר שקאני

דין צום יוה"כ בזמן מגפת הקורונה

ראשי פרקים:

- א. הנמצאים בקבוצות סיכון והנמצאים בבידוד
- ב. ספק נפשות דוחה שבת ויוה"כ
- ג. בגדר ספק סכנה
- ד. חשש לסכנת ציבור גם בסכנה רחוקה
- ה. צום בזמן מגפה
- ו. חולה מאומת
- ז. הנמצא בקבוצת סיכון
- ח. תשובת החת"ס
- ט. הגר"י סלנטר בשבת יום הכיפורים תר"ט
- י. חולה שעתה אין בו סכנה אבל עלול לבא למחלה מסוכנת אחרת
- יא. תחנת עזרה ראשונה
- יב. מי שנתחייב בבידוד
- יג. מעוברות
- יד. פחד וחרדה
- טו. סיכום

שאלה:

נשאלתי איך יש לנהוג לענין צום יוה"כ בזמן מגפת הקורונה רח"ל?

תשובה:

א. הנמצאים בקבוצות סיכון והנמצאים בבידוד

אקדים ואומר שבכל מקרה וענין, על הנמצאים בקבוצות סיכון להתייעץ עם הרופא האישי איך לנהוג ביוה"כ. והנמצאים בבידוד ולע"ע אינם חולים, וכן החוששים מכל סיבה שהיא, יתייעצו עם הרופא האישי, המכיר את מצבם בהתאם לרמת החשיפה לנגיף ורמת הסיכון הרפואי שלהם. רק באתי לדון במקרה של חולה מאומת או מי שנתחייב בבידוד וממתין לקבלת תוצאות הבדיקה, באופן שאינו יכול להשיג את הרופא – איך ינהגו ביום הכיפורים.

ב. ספק נפשות דוחה שבת ויוה"כ

הנה שנינו ביומא (פג.) כל ספק נפשות דוחה את השבת. ובגמ' (שם פה.) נאמרו כמה הוכחות שפקוח נפש דוחה את השבת, ומסיק בגמ' שם דעיקר הטעם הינו, משום וחי בהם, וכפי שפרש"י יעשה האדם המצות שיחיה בהם ודאי ולא שיבוא בעשייתן לידי ספק מיתה. ע"כ. וכיון שאין חיוב לשמור את מצוות התורה אם בא ע"י זה לספק מיתה, הרי ממילא כאילו אינו מחוייב במצוות, ויש מצוה להצילו ככל אדם הנתון בסכנה. וכ"כ ברמב"ם בהלכות שבת (פרק ב הלכה א) ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך, וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך, מחללין עליו את השבת שספק נפשות דוחה את השבת. וכ"פ בש"ע (סימן שכח סעיף י). ע"ש. וכ"כ בספר כה"ח (סימן שכח אות ו).

ועוד כתב הרמב"ם (שם ה"ג) כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י גוים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם, ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר (ויקרא יח) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם, הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם, ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור עליהן הכתוב אומר (יחזקאל כ) וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם. וכ"פ בש"ע (שם סעיף יב). ע"ש.

ג. בגדר ספק סכנה

איתא בשבת (מה.) בעו מיניה דרב, מהו לטלטל נר חנוכה מפני הפרסיים, א"ל כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק, וכיון שנכבה הנר לא הוי מוקצה. ופרש"י בשעת הדחק היינו סכנה. והקשה בשו"ת רע"א (ח"א סי' ס) דמשום סכנה פשיטא דמותר כל מילי דאיסורא, ותירץ דע"כ דאין כאן עתה בגדר ספק סכנה להתיר איסור בשביל זה, אלא כיון דעל צד הריחוק הסתעפות סכנה, מקרי שעת הדחק לסמוך על ר"ש. ע"ש.

וכיוצא בזה כתב בשו"ת נודע ביהודה (תנינא יו"ד סי' רי), דלא חשיב פקוח נפש להתיר איזה איסור כל שאין הסכנה לפנינו, ולשמא תבוא סכנה לעתיד אין זה נחשב ספק פקוח נפש, שאם כן בוא ונתיר כל המלאכות בשבת שמא יצטרכו לחולה מסוכן, אלא ודאי שאין לחוש לכך. ע"ש. וכן כתב בשו"ת חתם סופר (חלק יורה דעה סימן שלו). ע"ש. ועיין בשו"ת בנין ציון (סי' קע, ובסי' קעא). וכן כתב הגאון רבי שמעון גרינפלד בשו"ת מהרש"ג חלק ב' (סימן רי). ע"ש. וכן מבואר באגרות משה (ח"ב מיו"ד סי' קנא). ע"ש. גם הגאון מופת הדור החזון איש זצ"ל (טהרות, הל' אהלות סי' כב ס"ק לב) כתב, דלא מיקרי ספק פקוח נפש משום דברים העתידים שאין להם דבר בהוה. ע"ש. וכן כתב

עוד באגרות החזון איש חלק א' (סימן רב). וכ"ה בתשובות וכתבים (סימן מח). ע"ש. וע"ע בפאר הדור (ח"ג עמ' קפו). וכ"כ בשו"ת מים חיים (משאש) (יורה דעה סימן קט). ע"ש. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי חלק ב (סימן ריא אות א). ע"ש. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ד (סימן יד).

ועיין עוד להגאון החזון איש (הל' אבלות סי' רח אות ז) שהביא את דברי הנודע ביהודה והחתם סופר הנ"ל שכתבו דבעינן שיהיה חולה לפנינו, וכתב על זה, ואין כוונת החילוק בין איתיה קמן לליתיה קמן, אלא אם הדבר מצוי, משום דהויא מחלה מהלכת, והוה ליה כאויבים שצרו בעיר הסמוכה לספר (עירובין מה). ומיהו בשעת שלום לא חשבינן ליה כפקוח נפש, אע"ג דשכיח בזמן מן הזמנים שיצטרכו לזה, וכמו שאין עושים כלי זיין בשבת בשעת שלום, שאם כן בטלת כל המצות שבתורה, אלא ודאי דלא מיקרי ספק פקוח נפש בדברים שעתידים לבוא ובהוה אין להם כל זכר. ע"ש. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' טו פ"ז אות' ו-ז).

גם בשו"ת היכל יצחק (או"ח סימן לג) כתב שדוקא במקום שהספק כ"כ רחוק, כמו במי שנקבע אצל הרופאים שהוא מת, אין זה נכנס בגדר של פקו"נ, ועד כדי כך אין פקו"נ דוחה שום איסור תורה. אך מה שפחות מזה מקרה אחד, אפילו ברבבה, אין לנו מגבלה בטוחה. ועפ"ז כתב בנדונו דמכיון שקרו מקרים שקטטות הסתיימו ברציחת נפשות, ואפילו אם הדבר מסתיים רק בהכאות, ג"כ יש שהמכה מביאה את המוכה במצב של ספק נפשות, לכן נראה שכל זמן שהמצב הזה נמשך, מותר ומצוה למשטרה למהר בכל המהירות האפשרית להגיע למקום המעשה בעוד מועד כדי למנוע רצח, וזה נקרא שהסיבה כבר ישנה וריעותא כבר התחילה, ואם כי אינו דומה ממש לנפלה מפולת, אבל קרוב לכך ואין מדקדקין בפקו"נ. שהרי קרה המקרה העלול להביא לידי סכנת נפשות, וצריך למנוע בעוד מועד.

והגע בעצמך, אם גל מתמוטט ועלול ליפול על תינוק השוכב למטה, ספק אם יפול עליו, ואם יפול ספק אם ימיתהו, כלום לא הותר לך לחלל שבת להרחיקו משם. ע"ש. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ו (סי' קכב בסופו) ובספר חוט שני (שבת ח"ד עמ' רנד אות' ה, ז). וכ"כ בשו"ת בנין אב ח"ד דכל שהסבירות היא ברורה יש להתיר מטעם פקוח נפש, ולא דיבר הנוד"ב אלא בשיש רק סיכוי קל שתמצא תרופה בעזרת הניתוח. ע"ש.

ד. חשש לסכנת ציבור גם בסכנה רחוקה

ובנ"ד שישנו חשש סכנה גדול לציבור יש להחמיר משום פקוח נפש היינו גם בסכנה רחוקה וכמ"ש הרה"ג מרדכי הלפרין בספר רפואה הלכה למעשה (תשס"ו עמ' 8-67) ע"פ דברי הגמ' בשבת (מב.) גבי גחלת של מתכת וצידת נחש שכתב הרשב"א שם בביאור דברי הר"ח בשם רב האי, דכל

שדרכו להזיק ורבים ניזוקין בו כסכנת נפשות חשיב ליה שמואל, דאי אפשר לרבים ליהדר ממנו, ושמא אם ישמר זה לא ישמר ממנו זה. ע"ש. וע"ש בחי' הרמב"ן. וכן הזהיר על כך הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, לחשוש לפיקוח נפש של רבים גם אם החששות רחוקים מאד ואינן לפנינו. יעו"ש.

ה. צום בזמן מגפה

והנה כתב המגן אברהם (סימן תקעו סק"ב) האידנא אין מתענין כלל בשעת הַדְּבָר, דמנוסה הוא כשאנו אוכל ושותה קולט ח"ו שינוי האויר. ע"כ. הרי מבוואר לפנינו שמגפה היא כאדם חולה שנמצא לפנינו. וכן במכתבו של רעק"א (באגרות רע"א סי' עג, מכתבי רע"א סי' קמז) מתאריך כ"ד מרחשון תקצ"ב להרב משה כ"ץ אב"ד אנסבך שבבואריה שבגרמניה, כותב על הדרכותיו לקהילת פוזנא להתמודדות עם הכולרה, וזת"ד, גם הזהרתי פעמים הרבה באזהרה שיהיו הנהגתם באכילה ושתיה כפי אשר סדרו ואשר שפטו הרופאים להזהר מזה, וירחקו כמטחוי קשת כאילו הם מאכלות אסורות ולא יעברו על דבריהם אף כמלא נימא, ובכלל הזה להשמר מכל דבר ודבר, כגון שלא לצאת בשחרית מביתו אליבא ריקנא, וההכרח לשתות חמין מקודם וכו'. והעובר על ציווי הרופאים בסדר ההנהגה חוטא לה' במאוד כי גדול סכנתא מאיסורא, ובפרט במקום סכנה לו ולאחרים שגורם ח"ו התפשטות החולי בעיר וגדול עונו מנשוא. ע"ש.

וכן בביאור הלכה (סימן תקנ"ד ד"ה דבמקום חולי) הביא מ"ש בפתחי עולם (סימן תקנ"ד סק"י) דבמקום שאין המחלה של חלערי"א חזקה ח"ו, יאכל פחות מכוונת בכדי אכילת פרס וכן בשתיה כמ"ש השיעורי' בש"ע סימן תריח, (כך יש להורות לשואל בט"ב שבזה לא נעקר התענית לגמרי ורחמנא ליבא בעי), ומי שירצה להתענות במקום שאין המחלה בזעם ח"ו, יש ליועצו ולהזהירו שלא ילך מפתח ביתו כל היום, ולהכריחו כשיצא ישא סביב לחוטמו ופיו חתיכה קאמפע"ר ומעט עשב מיאט"ע. עכ"ל.

ו. חולה מאומת

ומכל האמור יש לנו ללמוד לנ"ד, דמאחר שכידוע שלנגיף הקורונה כושר הדבקה גבוה מאד, ונראה כי כושר ההדבקה של הנגיף בגל השני, גבוה יותר מזה של הגל הראשון. וכמו כן סיכויי ההדבקה תלויים במידה רבה ביעילות הפעילות של מערכת החיסון. הנה מאחר שמערכת החיסון פועלת פחות טוב בזמן צום כמ"ש כפרופ' יעקב אסף (לעיל עמ' 95), א"כ כל מי שהוא חולה מאומת שהוא נושא את נגיף הקורונה אין לו לצום ביוה"כ, מאחר שישנו חשש שהצום יגרום להחלשת מערכת החיסון כך שהגוף לא יתגונן כראוי מפני הנגיף, וחלילה יבוא לידי חשש סכנה, ועל כן יאכל וישתה

בשיעורים, ולענין אכילה ימתין עשר דקות בין מנה למנה, ולענין שתיה ימתין חמש דקות בין מנה למנה.

ושו"מ בשו"ת ר' עקיבה יוסף (חאו"ח סי' קצה) שכתב בנדונו שהייתה מגפה בזמנו כנדונו שדעת הרופאים הייתה שלא לצום ביוה"כ, שיתן בתוך מים דבר מר דהוה שלא כדרך הנאתו וכמבואר בשו"ת החת"ס ח"ו (סימן כג). ע"ש.

ויעויין בטור (סימן תריב) שכתב משם אבי העזרי (סימן תתסא) שאם אכל מדבר שאינו ראוי לאכילה אפילו איסורא ליכא. והסביר מרן הבית יוסף (שם) היינו באוכל פחות מכשיעור דוקא. ע"ש. וכיוצא בזה כתב הש"ך (יו"ד סי' קנה ס"ק יד) בדעת הראב"ה שבאיסורי אכילה שלא כדרך הנאתן מותר מדינא אפי' לבריא. ע"ש.

וכיוצא בזה מצינו לרבינו קלונימוס הזקן שהובא במרדכי (חולין סימן תרס"ד) דס"ל שחצי שיעור באיסור דרבנן מותר. וכיו"ב כתבו התוספות (חולין לד' בד"ה והשלישי), דאע"ג דחצי שיעור אסור מן התורה, הכא דפיסול הגוף הוי מדרבנן לא החמירו. ע"ש. וכן כתב בשו"ת חות יאיר (סימן טו) שחצי שיעור באיסור דרבנן אין בו איסור כלל. ע"ש. וכן מבואר בספר מקור חיים (או"ח סימן פט). ע"ש. ויע"ע בספר תוספת שבת (סימן שו סק"ט) ובפתח הדביר (סימן שו סק"ג).

גם בספר קובץ על הרמב"ם (הל' יסוה"ת פ"ה ה"ח ד"ה ויש) כתב בזה"ל, דאף דקיי"ל חצי שיעור אסור מהתורה, בשלא כדרך הנאתן שאינו אסור אלא מדרבנן, לא גזרו רבנן כי אם בשיעור, וחצי שיעור שלא כדרך הנאתן אפילו איסורא מדרבנן ליכא. עכ"ל.

וכן פסק בשו"ת רבי נחום טרייביטש (חאו"ח סימן ט) שמותר לכתחילה בפחות מכשיעור אם הוא דבר שאין ראוי לשתייה. ע"ש. וע"ע בתורת היולדת (פרק נה אות כז במקורות).

ואע"ג שבשו"ת הריב"ש (סימן רפז) כתב להדיא שגם באיסורים דרבנן קי"ל חצי שיעור אסור, משום דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון. ע"ש. וכ"כ הריטב"א (תענית יב. בד"ה הביא רבינו בהלכותיו). ע"ש. וכן מבואר בב"י (יו"ד סי' סח).

מ"מ היינו דוקא היכא דחזי לאיצטרופי אבל בלאו הכי גם הם יודו להתיר. ובנ"ד שמגלה דעתו שאינו רוצה לאכול ולשתות אלא בשיעורים לא מצטרפי וכמ"ש בשו"ת הר צבי (יו"ד סימן צז). ע"ש. וכן מבואר בשו"ת כתונת יוסף מונטיקיו (או"ח סימן ד). ויעויין במחנה אפרים על הר"מ (הל' מאכלות אסורות פ"ח הט"ז) דלענין הנאה שלא כדרכה סגי בכל חולי, ולענין אכילה שלא כדרכה, אין להתיר אלא בנפל למשכב. ע"ש. והובאו דבריו בספר הליכות שלמה (שם אה"ל אות 38). ועייין עוד בספר הליכות שלמה (יוה"כ עמ' סז דבה"ל אות טז). וע"ע בשו"ת שבט הלוי חלק י' (סימן פט). והארכתי בזה במקום אחר.

וכיו"ב כתב בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סי' רפט) דע"פ מ"ש הש"ע (בסימן תריד סעיף ד) דמשום חשש נשיכת עקרב וכיוצא מותר לנעול מנעל, וא"כ הכא נמי משום חשש נשיכת אור החולה הותרה איסור דרבנן. מיהו בוודאי אינו מותר רק מידי דצריך. ע"ש.

ז. הנמצא בקבוצת סיכון

וכמו כן מאחר שידוע שסיכויי התמותה מהמחלה גבוהים מאד אצל חולים מבוגרים, או בעלי מחלות רקע, לפיכך מי שנמצא בקבוצת סיכון, (כגון שהוא מגיל 60, או שסובל ממחלות לב, ריאה, יתר לחץ דם, סכרת, השמנת יתר) אם לא ימצא רופא לשאול, יאכל וישתה בשיעורים, כדי שלא יגיע למצב של חולשה, וינהג כן אף אם אינו סובל משום תסמינים. מאחר שנתברר מפי רופאים שהצום מחליש את מערכת החיסון (ראה מש"כ פרופ' יעקב אסף, מנהל המחלקה לרפואה דחופה במרכז הרפואי האוניברסיטאי הדסה עין-כרם, לעיל עמ' 95).

וכמ"ש בתשובת הגאונים (שערי תשובה סי' שכה) גבי **זקן חלש** שהיה מתענה ובתוך התענית שעבר עליו רובו של יום בתענית, וכבר בא לידי חלישות בענין שחושש לסכנה, מאכילין אותו אפילו ביום כיפור, ולא שבקי ליה דימות, וגמרי' מההיא עוברה דהריחה וכו', כ"ש אם הוא זה זקן נכבד שאם ימות ויסתכן על תענית זה, יהיה הפסד לרבים. ע"כ. והובא ברו"ח חיים (סי' תריח אות א) ובספר יפ"ל (ח"ב סימן תריח אות א) ובכה"ח (סימן תריח אות ח). וכ"כ הגר"צ אבא שאול ז"ל בבאור לציון ח"ד (עמ' קא אות א ד"ה וכן זקן) שזקן מופלג שתש כוחו ואינו יכול לסבול התענית לא יתענה, ואין הדבר תלוי בגיל אלא בתשישות הכח. ע"ש. ועע"ש בח"ג עמ' רסא אות ה בהערה. וע"ע בספר חזו"ע (ד' תעניות עמ' סה).

ויעויין בירחון בית הלל (תמוז תשס"ז עמ' סא) שהגרשז"א ז"ל ס"ל שיש לצרף דעה זו לסניף. וע"ע בשבת שבתון (עמ' עו סט"ז) ובספר אורחות שבת ח"ב (עמ' ערה אות קסג במקורות). וכתב בספר יד דוד (פב. ד"ה רש"י אין מענין) שכל הדברים שאנו מתירים מפני הסכנה, אפילו אם יסתכן אחר כמה שנים מתירים אנו כעת לעבור על איסורים.

ועיין בשבת שבתון (עמ' צח סכ"ד ובמקורות שם) במעשה שהיה עם הרב מבריסק שאמר כי פיקוח נפש הדוחה איסורים אין זה רק כאשר הסכנה היא כעת אלא גם כשתהיה כעבור שנים וגם כשתקרב אז את פטירתו במעט. ע"ש. ובמקורות הביא ג"כ דברי היד דוד הנ"ל. ושכעין זה כתוב גם ברשב"א הביאו המשנ"ב (ש"ל ס"ק י"ג) וז"ל, על יולדת תוך ג' שאוכלת מאכל בני אדם ואומרת שאינה צריכה שיבשלו עבורה בשבת והשיב דכמסוכנת אנו חושבין ליולדת מפני שאבריה מתפרקין ומרוסקת היא אלא שאינה מרגשת לשעתה.

עכ"ל. כלומר לשעתה אינה מרגשת אבל כעבור זמן היא תושפע מכך. וע"ע בשו"ת שבט מיהודה ח"א (תאו"ח סי' מז) בתשובות והנהגות (ח"ב סי' רצא). ע"ש.

ח. תשובת החת"ם סופר

וכ"כ בתשובות החת"ם ס"ח (ליקוטים סימן כג) בנ"ד, על נידון דברת רופאי מומחים האומרים היוצא מפתח ביתו אליבא ריקנא ביום התענית דמו בנפשו בעידן ריתחא מגפת כולירע רח"ל, הנה בשו"ת דבר שמואל (סימן קז) התיר בפשיטות לאשה בריאה מניקת, אך בנה היה מסוכן לחלב אמו ואם תתענה תחלש ולא יהי' לה להניק ויסתכן הולד התיר לה שלא להתענות אע"פ שהיא עצמה בבריאותה כדי להציל מספק פקוח נפש של הולד, ולא הביא ראיה, והוא פשוט, דהרי אדם בריא אולם מחלל שבת עבור ספק חולי אע"פ שהוא בריא ה"נ יאכל הבריא ביה"כ להציל הולד מספק פ"נ מכש"כ שמואל לבריא לאכול מספק סכנת עצמו אע"פ שהוא כעת בריא אולם רק שהאור מעופש ויש לחוש פן תדבקהו הרעה ח"ו. אמנם לפי לשון השאלה שהרופאים הזהירו מצאת פתח ביתו בתענית משמע כשהם סגורין בביתם אין התענית מזיק להם א"כ יתענו ויהיה סגורים ויתפללו ביחידות ולא יקראו בתורה, כי אין זה כדאי לדחות איסור כרת דאוריתא אך אם המומחים מסכימים שהתענית עצמו מזיק וכמ"ש מג"א (סי' תקעו סק"ב) אז ישערו הרופאים כמה שיעור לגימה שצריך האדם שיתחזק גופו וינצל מספק סכנה ואותו שיעור קפה או תה או מרק ישתה פחות פחות מכשיעור מלא לוגמיו וישהה בין שתיה לשתייה כדי אכילת פרס שהוא לכל היותר ט' מינוטין ולכה"פ ב' מינוט' כאשר ביארנו בבירור במקום אחר (לעיל בסימן טז), וישתה רק הנאת מעיו ולא הנאת גרונו היינו קאפע וטע בלי צוקר וחלב ומרק בלי מתובל, ואם היה אפשר שלא כדרך אכילתן היה טפי עדיף. וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (פרק מא הערה צה).

ט. הגר"י סלנטר בשבת יום הכיפורים תר"ט¹

ויעויין בספר מועדים בהלכה ח"א (י"ם תש"ע עמ' קב) ובספר תנועת המוסר (י-ם תשע"ו עמ' 184) שהובא מעשה עם הגר"י סלנטר בימים הנוראים בשנת תר"ט שהייתה מגפת כולירע בתקפה, וכידוע שמקרים של רעב צפיפות התעייפות וכדומה הגורמים חלישות הגוף להביא למחלה, ובכל זאת לא הרהיבו רבני וילנא להכריע להתיר לאכול ביוה"כ, אז קם ר' ישראל והכריע על דעת עצמו בדבר הזה וחשב את הצום בשעה זו לאיסור ועבירה

¹ ראה **שרידי אש**, חלק רביעי (מוה"ק) עמ' רפט. הובא לעיל עמ' 100. -- העורך.

חמורה, גם ראה חילול השם שלא יאמרו הגויים שבגלל אמונת ישראל הביאו עליהם את המחלה הזו. ובערב יוה"כ תר"ט פירסם בכל בתי הכנסיות שבעיר לא להתענות ביום הקדוש והנורא הזה וכו'.

בחששו שהקהל לא יציית לו מפני אימת יום הקדוש הזה, עלה על הבמה בבית הכנסת הגדול כתום תפילת שחרית הוציא יין ועוגות קידש ואכל לעיני כל הקהל. הקהל נפחד מאד ולא האמין למראה עיניו וכו', ולא זו משם עד שכל מתפללי ביהכ"נ עלו על הבמה אחד אחד ועשו כמותו, ומשם כפי שמספרים עבר לכל בתי הכנסיות שבעיר והשפיע על כל המתפללים לבל יצומו. ע"ש.

י. חולה שעתה אין בו סכנה אבל עלול מזה לבא למחלה מסוכנת

גם הגר"מ פיינשטיין באגרות משה (או"ח ח"ג סי' צא) כתב אודות חולה שעתה אין במחלתו סכנה אבל עלול מזה לבא למחלה אחרת שהיא מסוכנת, דמאחר שמחלה זו שיש לו היא גורמת שיחלה בעוד מחלה מסוכנת, יש להחשיב גם מחלה זו למסוכנת, אף שאם נדע שלא יחלה יותר אין במחלה זו סכנה כיון שאם לא יתרפא ממחלה זו אפשר שישתכן במחלה אחרת הרי ממילא הוא מחלה זו סכנה להחולה בזה.

וראיה לזה מדברי הגמ' (בע"ז כח.) גבי מחלת צפידנא שהרפואות שנאמרו שם הם רק להשיגים והחניכים אבל אם לא ירפאו מחלה זו בשינים ובחניכים יבא למחלה בבני מעים ובשביל זה מותר לחלל שבת ולרפאות החולי שבשינים ובחניכים, אף למאי דדחה דככי ושיני לא נחשב מכה של חלל. וגם ברור שאף בריא ממש אם צריך לשמש חולה שמחלתו מתדבקת וכדי שלא יחלה צריכים לעשות לו רפואה שיש בה חלול שבת נמי מותר כיון דבלא זה אפשר שיחלה במחלה המסוכנת, וידוע שהגאון ר' ישראל סלנטר ז"ל צוה בשעה שהיה מחלת הכולירע המתפשטת, לאכול ביו"כ כל בני העיר משום שלרעבים יותר עלול להתדבק בהם אף שהיו בריאים כדי שלא יחלו (פרק ט, לעיל). וכ"ש שאין לאסור ליקח הפילן בלא מים שהוא שלא כדרך אכילה ודבר שלא ראוי לאכילה שהוא רק מדרבנן שגם בחולה שאין בו סכנה יש להתיר. ע"ש.

יא. תחנת עזרה ראשונה

וכ"כ הגרש"ז אויערבאך בשו"ת מנחת שלמה תניינא (סי' לו אות א ד"ה נלענ"ד) לענין תחנה לעזרה ראשונה בעיר גדולה שיודעים מתוך הנסיון שבכל יום ויום ישנם מקרים הזקוקים להצלה באופן דחוף, מותר שפיר לחלל שבת במלאכות דאורייתא (כשאי אפשר ע"י עכו"ם) כדי להיות מוכן לכל צרה שלא תבוא הרגילה לבוא, וכבר הכריע החת"ס בח"ו (סי' כג) לענין מגפת

הכולירע ר"ל דאפי' בשעה שהוא בריא ואינו חש שום סכנה בנפשו אפי"ה מותר לאכול ביוהכ"פ משום חששא דפן תדבקהו הרעה ח"ו וה"נ גם כאן. ע"כ. וע"ע בשלחן שלמה (ערכי רפואה ח"ב עמ' רמ).

יב. מי שנתחייב בבידוד

ולכאורה היה נראה שנמצא בקבוצת סיכון לא יצא מביתו ובכך יוכל לצום וכמש"נ לעיל בתשובת החת"ס, אך שוב נראה לי לומר שזהו דוקא כאשר באמת אחוזי ההדבקה הם גבוהים לאדם שנמצא מחוץ לביתו ואחוזי הדבקה נמוכים כשהאדם בביתו.

אך כעת (תמוז תש"פ) פירסם משרד הבריאות את פילוח הנדבקים לפי מקומות, ומהנתונים עולה שכשני שלישים מהנדבקים (65.8%) נחשפו לנגיף בבית מבין משפחה שנשא את הנגיף, כך שאין לחייב את מי שנמצא בביתו לנהוג כפי שנתבאר לעיל.

וכיו"ב כתב בשו"ת אור לציון ח"ד (פרק טו אות ז) אודות מי שנמצא במקום חם מאוד שיש חשש להתייבשות אם לא ישתה וכגון חיילים הנמצאים במדבר סיני, אם יש חשש לאיבוד נוזלים והתייבשות במקום זה, יכינו מים שיש בהם דבר מר כגון אבקת סודה או תמצית תה מרוכזת או מי חילבה וכדומה, באופן שאין המים ראויים לשתיה, וישתו ביום כיפור פחות פחות מכשיעור. ע"ש במקורות. וע"ע באול"צ ח"ג (פכ"ט אות י).

יג. מעוברות

הנה לגבי נשים מעוברות שבשנה רגילה חייבות לצום יתחילו לצום ואם חלילה ירגישו חולשה קצת יותר מהרגיל יאכלו וישתו בשיעורים.

יד. פחד וחרדה

וטרם אסיים דברי, אזכיר ואעורר להרחיק ולהימנע מכל עצבות ופחד וחרדה, שכידוע הפחד והחרדה הם מזיקים יותר בזמן המגפה וכמ"ש הרשב"ש (סימן קצה) וזת"ד: איתא בפרק הכונס (ב"ק סב), רבה בעידן רתחא הוה סכיר כווי דכתיב כי עלה מות בחלוננו, פירוש שרבה היה סובר מה שסברו הרופאים בזה כי האויר הנכנס מהחלון הוא יותר מזיק לפי שהוא נכנס דק והוא נכנס באברים.

ומה שאמרו ג"כ דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרכים שלום בעיר אל יהלך אדם בצדי הדרכים, הכונה בזה כי בשעת הבריאות צריך אדם להשוות הנהגתו ולאחוז במצוה במאכלו ובמשקהו ובמלבושיו ובשינתו ובקיצתו בהקרתו ובהעצרו וברחיצתו ובאויר המקיף בו ובתנועתו ובמנוחתו

ובתנועותיו הנפשיות, כלומר בשמחתו ובאנחתו בכעסו וברצונו ובשאר דברים ההכרחיים לגוף האדם ללכת באמצעם לא ריבוי ולא מיעוט,

אבל בימות המגפה צריך להזהר בתכלית השמירה, ושיוסיף בהנהגתו לנקות המותרים, ושלא להרבות במזון, ושיאכל דברים טובי האיכות ומעטי הכמות, וירבה המנוחה וירחיק היגיעה, וירבה מהמנוחים הטובים, וירחיק האנחה וירבה השמחה, כל זה בקצה אחד מהקצוות ולא יספיק בזה המצוה בלבד, וזהו אל יהלך אדם באמצע הדרכים אלא בקצה האחרון, וכל זה הוא ענין טבעי. עכ"ל.

גם הגרע"א (מכתבי רע"א ס" קמו אגרות רע"א ס" עג) כתב בנ"ד בזה"ל ולהשמר מאוד מלהתקדר, טוב להתלבש כל אחד במפה פלאנעל (בר עב) חגור על הבטן, שלא לאכול מאכלים רעים וביחוד גורקען (מלפפונים) ולמעט באכילת פירות ודגים ושתיית שכר, שלא לאכול על השובע, וטוב יותר לאכול פעמים הרבה, וככל פעם שלא במרובה, להיות נקי, שלא להשהות טינוף וליכלוך בבית, ובכלל הזה להחליף איזה פעמים בשבוע כתונת מכובס ונקי, שלא לדאוג ולהרחיק כל מיני עצבות, שלא לילך בלילה באויר העיר בצהרים כשהחמה זורחת, טוב לטייל על פני השדה לשאוב אויר ולפתוח החלונות בבקר שיבא אויר בהדרים, שלא לילך מחוץ לביתו על ליבא ריקנא, לאכול איזה גרגרים חרדל אליבא ריקנא, וליקח רינדע מן אייכענהאלץ (קליפת עץ אלון), לשאוב במים ולרחוץ בזה שחרית פניו וידיו, לזלף החדרים איזה פעמים בחומץ חזק וטוב מעורב במי וורדים. יעו"ש.

וכן כתב הג"ר יוסף חיים בספרו בן יהוידע (ב"ק ס:) בביאור דברי הגמ' שם: דָּבָר בְּעִיר, פִּנֵּס רִגְלֶיךָ (שמות יב, כב). הנה מהרש"א ז"ל פירש הכונה אם אין אתה בורח חוץ לעיר למקום אחר אז תעשה תקנה זו להיות מוסגר בביתך ולא תצא מפתח הבית.

והרב עיון יעקב ז"ל פירש הכונה דהבריחה מן העיר היא טובה ונכונה קודם שנתחזק הדבר בעיר אבל דָּבָר בְּעִיר שנתחזק הדבר לא תועיל הבריחה שגם הדבר ילך עמהם למקום שהולכין וכמו שכתב מהר"ל ז"ל (סימן נו"ן) וכן כתב הרב תורת חיים ז"ל עיין שם.

ודע כל זה שכתבו המהרש"א ז"ל והרב עיון יעקב ז"ל הוא בְּדָבָר אבל בְּחֻלֵי הַקּוֹלִיר"א אפילו אם נתחזק החולי בעיר, טוב שיברח וגם בזה לא יועיל ההסגר בביתו שבעיר יען כי זה החולי של הקוליר"א יזיק לאדם הפחד וההבעתה ויתהווה בו החולי מחמת הפחד והבעתה אשר יפחד ונבעת ואומרים הרופאים מעשה בדרך משל ומליצה: פעם אחת היה חולי הקוליר"א בעיר אחת גדולה וקודם שנתחזק החולי מצא אדם אחד את המשחית הממונה על חולי הקוליר"א ואמר לו כמה נפשות אתה רוצה ליקח? ואמר חמשה אלפים וסוף דבר מתו באותה העיר ט"ו אלפים באותו החולי, וימצא האיש

ההוא לאותו המשחית ויאמר לו למה שקרת שאמרת אתה שליח על מספר חמשה אלפים ולקחת ט"ו אלפים? והשיב לא שקרתי כי לא לקחתי בחרבי על ידי אלא רק חמשה אלפים ואותם העשרה מתו מחמת רוב הפחד והבעתה שהיה להם בעבור החולי הזה בעיר. עד כאן משל הוא בדרך מליצה להודיע שיש נספה בלא משפט (משלי יג, כג) מחמת פחד והבעתה.

ולכן טוב לברוח למקום רחוק כדי שלא ישמע באזניו ולא יראה בעיניו החולי השולט בבני אדם ויבא לידי פחד והבעתה ואז ילקח ח"ו, והשם יתברך ברחמיו יבטל כל גזירות קשות ורעות מעלינו ומעל כל ישראל ולא ישמע שוד ושבר בגבולינו ובגבול כל עמו ישראל ובלע המות לנצח ולא נוסף לדאבה עוד אמן כן יהי רצון. ע"ש.

וכן בספר תורת נתן להמקובל האלקי רבי נתן שפירא (פר' ויחי עמ' 37) כתב וזה לשונו, ולכן צריך גם כן ליזהר שלא להתיירא בשעת ה'ךך רח"ל מס"ם וחיילותיו, אלא להתפלל לה' והוא יענם. כי המתירא מלפניו הוא נותן לו כח וגבורה להתגבר במגפה בר מינן בעיר, אלא חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, ויעסוק תמיד בתורה ובמעשה הקטורת ויתבטל מותנא מעלמא. עכ"ל.

גם הגר"ח פלאג'י בספרו רפואה וחיים (פרק ה' אות ל') כתב, וכל זמן המגפה תרחק מאד בתכלית מכל מיני כעס ודאגה ועצבון, ואדרבה תהיה שמח תמיד בכל מיני שמחה.

וכ"כ הרב שבט מוסר (פרק י"ז) שבזמן המגפה מצויים הרבה מזיקים, והמכה הבאה בכעס מכח המגפה מתדבקת שם המכה ההיא, ועיני ראו ולא זר וכו'. ע"ש.

וכן בספר שומר אמונים (מאמר הבטחון והתחזקות דף קפ"ח:) כתב וכן מובא מרבינו האר"י ז"ל, כשיש ח"ו ד'ךך בעיר אין יכול לשלוט רק באלו שיש להם פחד, אבל אלו שמתחזקים בלבם בבטחונם על ה' ומתגברים על הפחד, אין שום דבר רע יכול לשלוט בהם. ע"כ.

וע"ע בספר ארחות יושר (סימן כ"ג, פחד ודאגה) למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א.

ולכן אם ישנו אדם בריא אך נמצא בחרדה ופחד מחמת הנגיף וחושש שאם לא יאכל וישתה ינזק, יש להורות לו לאכול ולשתות כפי דעתו.

טו. סיכום

במצב שחלילה הגל השני של הקורונה יהיה בתקפו בימים הנוראים הרי שיש להורות כדלהלן:

א. מי שנמצא בקבוצת סיכון (כגון שהוא מגיל 60, או שסובל ממחלות לב, ריאה, יתר לחץ דם, סכרת, השמנת יתר) יתייעץ עם הרופא האישי איך לנהוג ביוה"כ.

ב. מי שנמצא בקבוצת סיכון כנ"ל, אם לא ימצא רופא לשאול, יאכל וישתה בשיעורים, כדי שלא יגיע למצב של חולשה. וינהג כן אף אם אינו סובל משום תסמינים. מאחר שנתברר מפי רופאים שהצום מחליש את מערכת החיסון (ראה מש"כ פרופ' יעקב אסף, מנהל המחלקה לרפואה דחופה במרכז הרפואי האוניברסיטאי הדסה עין-כרם, לעיל עמ' 95).

ג. הנמצאים בבידוד ואינם חולים, וכן החוששים מכל סיבה שהיא, יתייעצו עם הרופא האישי, המכיר את מצבם בהתאם לרמת החשיפה לנגיף ורמת הסיכון הרפואי שלהם. וראה מש"כ פרופ' יעקב אסף.

ד. חולה מאומת שהוא נושא את נגיף הקורונה, שסובל מתסמינים (כגון חום, קשיי נשימה, שיעול, כאבי ראש, כאבי שרירים, כאבי פרקים, חולשה, וכל כיו"ב), ויש חשש ממשי שהצום יגרום להחלשת מערכת החיסון הנלחמת בנגיף, כך שהגוף לא יתגונן כראוי מפני הנגיף וחלילה יבוא לידי חשש סכנה – יאכל וישתה בשיעורים (ויש אומרים בלי שיעורים).

והדין כן אף במי שסובל מתסמינים וחושש שנדבק בקורונה אך עדיין אינו חולה מאומת, שיש לו לנהוג כנ"ל.

ה. חולה מאומת שאינו סובל משום תסמינים ישתה שלא כדרכו בלגימות קטנות (כגון, תה קמומיל מרוכז ללא סוכר), דמאחר דבכה"ג אינו אסור אלא מדרבנן. ואם במהלך הצום ירגיש חולשה מיד יאכל וישתה בשיעורים.

ו. נשים מעוברות שבשנה רגילה חייבות לצום יתחילו לצום, ואם חלילה ירגישו חולשה קצת יותר מהרגיל יאכלו וישתו בשיעורים. ופשוט שמעוברת שחולה בקורונה אוכלת ושותה בשיעורים אפילו שאינה סובלת משום תסמינים.

ז. מי שהחלים מהקורונה ועדיין מרגיש חולשה ישתה בשיעורים, ואם מרגיש צורך – גם יאכל בשיעורים.

ח. אדם בריא שנמצא בחרדה ופחד מחמת הנגיף וחושש שאם לא יאכל וישתה ינזק, יש להורות לו לאכול ולשתות כפי דעתו.